

مساجد، نهضت خدمت‌رسانی و تعاون اجتماعی

محمدحسین رحایی‌فر

چکیده

مساجد نقش فوق‌العاده‌ای در تحکیم معاشرت‌ها و انتخاب دوستان اصلح داشته‌اند و این امر در روانشناسی تکیه‌گاه عظیمی در کاستن از آلام و افسردگی‌ها و استرس‌ها به حساب می‌آید و از نظر جامعه‌شناسی گروه‌ها در نظام اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. مسجد محل بازآموزی آداب اجتماعی است؛ افزون بر آن گره‌کش‌ترین و مؤثرترین نقش در رفع و حل معضلات اجتماعی را داراست. از جمله مسائلی که در مساجد از دیرباز مورد عنایت بوده خدمت‌رسانی و تعاون اجتماعی می‌باشد در واقع مشکلات عدیده اقتصادی و اجتماع انسان‌ها از کانال مساجد حل می‌شده است و همین امر موجب نوعی تعاون و یاری‌رسانی همگانی و متقابل گردیده است امروزه نیز می‌توان مساجد را در زمینه خدمت‌رسانی به دیگران، بیشتر و بهتر تجهیز کرد. اکنون احیای خدمت‌رسانی از طریق ارائه آموزه‌های دینی، تشویق ثروتمندان متدین مسجدی، ایجاد صندوق‌های قرض‌الحسنه در مساجد، سرمایه‌گذاری غیرمستقیم و هدایت نذورات و زکوات به مساجد، تشویق اهدای هدیه به ایتم‌مستمنان از سوی مسجد، اسکان در راه ماندگان و پرداخت هزینه بازگشت به آنان، ارایه احسان به دوستان در مساجد، کمک به مظلومان از طریق اقدام جمعی مسجدیان، عیادت مریضان توسط اهل مسجد، ارایه خوش‌رفتاری و شنیدن درد دل دیگران، تکریم تازه واردها و ایجاد شادی و سرور، برآوردن حاجات انسان‌ها، اطعام، اصلاح ذات‌البین، ایجاد ستاد مشورت و ستاد پرداخت بدهی بدهکاران رهنمایی گمشدگانه، حفظ مال و امانت‌داری، ایجاد امنیت از

طریق بسیج مساجد، امکان پذیر می‌باشد و چه نیکوست که این نقش در سطح متناسب و مقبول اجتماعی جامه عمل بپوشد.

مقدمه

از دیر باز در مساجد نهضت خدمت‌رسانی و تعاون اجتماعی مورد عنایت بوده است. کارکرد مساجد در ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ... در گذشته يك واقعیت غیرقابل‌انکار است و از نظر رفع حاجات و حل دعاوی و برطرف ساختن مشکلات عدیده، مساجد نقش اول را ایفا می‌کرده‌اند؛ و حتی اصحاب صفا در مساجد سکنی داشته‌اند. در واقع مشکلات عدیده اقتصادی و اجتماعی انسانها از کانال مساجد حل می‌شده است و همین امر موجب نوعی تعاون و یاری‌رسانی همگانی و متقابل گردیده است.

امروزه نیز می‌توان مساجد را در زمینه خدمت‌رسانی به دیگران که در آیات و روایات از اهمیت خاصی برخوردار است، بیشتر و بهتر تجهیز کرد. بدین منظور اصل خدمت‌رسانی و رابطه آن با مساجد را امری مسلم می‌گیریم زیرا در طول تاریخ مساجد، بزرگترین خدمت‌رسانی‌ها از کانال مساجد صورت گرفته است.

تبيين اهمیت و ثواب خدمت‌رسانی، استفاده به جا و اصولی از ثروتمندان حاضر در مساجد، ایجاد صندوقهای قرض‌الحسنه، سرمایه‌گذاری‌های غیر مستقیم، تشویق و اهدای هدیه به ایتام، مستمندان و فقیران از طریق مسجد، اسکان در راه‌ماندگان در مساجد با يك برنامه‌ریزی اصولی و... از جمله راه‌های اساسی خدمت‌رسانی در مساجد است.

یکی از سنگ‌های اساسی و استراتژیک به منظور انتقال پیام و تبیین ارزش‌های دینی، مساجد می‌باشد. مسجد اگر چه در بررسی لغوی می‌تواند مکان و یا جایگاه سجده به حساب آید، ولی در اصطلاح جایگاهی است با ویژگی‌های بسیار ممتاز و برخوردار از ارزش و قداست. در این جایگاه که به شکل يك مجموعه کامل اداره می‌شود، می‌توان به اهداف مختلف کوتاه و دراز مدت دست یافت. استفاده چند منظوره از مسجد

یکی از نکات قوتی است که خداوند در این مکان مقدس به ودیعت نهاده است. بسیاری از مفاهیم علمی اعم از روان شناسی، علوم اجتماعی، سیاسی و مبانی علم ارتباطات در مسجد، می‌تواند به نحو احسن مورد تحقق قرار گیرد.

مساجد نقش فوق‌العاده‌ای در تحکیم ارتباطات، معاشرت‌ها و انتخاب
دوستان
اصلح داشته‌اند و این امر در علم روانشناسی، تکیه‌گاه عظیمی در کاستن از
آلام
و افسردگی‌ها و استرس‌ها به حساب می‌آید و از نظر جامعه‌شناسی گروه‌ها،
در نظام
اجتماعی، نقش تعیین‌کننده‌ای داشته‌اند و این امر را می‌توان در قالب گروه‌های
بسیار
نزدیک و صمیمی در مساجد پیدا کرد.
نظام‌های آموزشی و پرورشی هر کشوری درصدد انجام بهینه امر تعلیم
و تربیت
بر مبنای تقویت اراده و شوق آدمیان می‌باشند و این مهم در مساجد به نحو
احسن و اکمل
خود اتفاق می‌افتد. کلاس‌هایی که در مساجد تشکیل می‌گردد، معمولاً بر چند
مبنا
استوار است:

۱. هدف قرب الهی در آن منظور شده و از مادیات صرف خارج می‌گردد.
۲. در نهایت سادگی و بدون تکلف تشکیل می‌شود.
۳. حضور در آن جنبه الزامی نداشته و بر مبنای علاقه و شوق صورت
می‌پذیرد.
۴. معمولاً قرین به دیدار دوستان و برادران دینی گردیده و متعلم را از
غریت
و تنهایی نجات می‌دهد.

ویژگی‌های فوق در هیچ مؤسسه یا کلاس درسی تحقق نمی‌یابد و لذا
بازدهی
کلاس‌های مسجد به مراتب از سایر کلاس‌ها بیشتر است.
مسجد محل باز آموزی آداب اجتماعی است و لذا خلاصه و چکیده
اندیشه
علمای اخلاق در مسجد خود به خود جامه عمل می‌پوشد.
آموزش نظامی در مساجد با محراب که محل حرب و جایگاه جهاد امام
است،
پیوند می‌خورد و از آموختن آن برای کسی که علاقمند به فنون نظامی است،
جنبه قداست و حرمت پیدا می‌کند.
در مساجد، متدینین با رسانه مقدس منبر مواجه هستند که با القای
اندیشه
و تفکرات صحیح، در قلوب تأثیر عمیق و دراز مدت می‌گذارد، بدینسان فراگیری
مبانی
علمی ایمان به خدا، موجب تقویت اعتقادات و استماع آیات و روایات عامل جلا
و صفا
یافتن دل‌ها و شستن زنگار قلب‌ها می‌شود. منبرها از مخاطبین خود اشک
می‌گیرند،

آنها را به جبهه‌ها می‌فرستند و یا تشویق می‌کنند که نسبت به فقرا و یتام و
ضعفای
آل محمد «صلی‌الله‌علیه‌وآله» بی‌تفاوت نباشند!!

آری مساجد، ویژگی‌هایی دارند که می‌توانند بخشی از خلأهای فکری و روانی و اجتماعی را پر کرده و منشأ خیرات فراوان در جامعه گردد. یکی از این ویژگی‌ها که در حد خود گره‌گشایترین ویژگی و مؤثرترین پارامتر در رفع و حل معضلات اجتماعی است، امر خدمت‌رسانی است که از طریق مساجد به نحو درستی انجام خواهد پذیرفت. مساجد با نهضت خدمت‌رسانی و تعاون اجتماعی، پیوند عمیق و ژرف و ناگسستنی دارند. در طول تاریخ مساجد، خدماتهای مختلف و متعدد و یاری‌رسانی به نهادهای اجتماعی و توده مردم داشته و این کار از طریق مساجد به سهولت و سرعت انجام می‌پذیرفته است و این مهم توانسته سابقه مساجد را به‌عنوان نهادهای خدمتگذار، همواره روشن و درخشان و تابنده نگه دارد.

ضرورت خدمت‌رسانی و تعاون اجتماعی

اگرچه نهضت خدمت‌رسانی و تعاون اجتماعی می‌تواند از منظر مکتب‌های مختلف، تفاسیر مختلفی داشته باشد ولی نمی‌تواند منشأیی جز خداپرستی و انگیزه الهی داشته باشد؛ زیرا عقل حسابگر، مردم‌گرایی و مردم‌سالاری از دیدگاه مکاتب غربی، به گونه‌ای معنی می‌شود که بار مسئولیت يك فرد در مقابل دیگران را از دوش او برمی‌دارد. به‌عنوان مثال در لیبرالیسم، مارکسیسم و دیگر مکاتب مادی، جای مناسبی برای خدمت‌رسانی به دیگران نخواهیم یافت. آری در خارج از اندیشه‌های الهی، وجهی برای خدمت‌رسانی و دلیلی به منظور آن وجود ندارد و حتی این امر مضحك می‌نماید ولی ضرورت خدمت‌رسانی در تفکر مذهبی و به ویژه در مبانی اندیشه‌های اسلامی يك واجب و ضرورت است. تعاون اجتماعی نیز از همین ضرورت، ناشی شده و معلول طبیعی خدمت‌رسانی می‌باشد.

در تفکر اسلامی، رسول آن **حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ^۱** و شعارش **سَيِّدُ الْقَوْمِ**

¹ . سوره توبه، آیه ۱۲۸ .

خَادِمُهُمْ^۱

و عملش صرف ساعت‌ها وقت برای محرومین و سائلین بوده است.
در این مکتب که اساس آن بر تربیت انسانها نهفته است، صدها آیه و
حدیث در

---

¹ . میزان الحکمه، ج ۴، ص ۴۷۳ .

ثواب خدمت به دیگران وارد شده و سیره عملی معصومین «علیهم‌السلام» نیز سرشار از آن است.

فرمان ورود علی بن یقظین به دربار سلطان جور، جهت برآوردن حاجت

مردم

به فرمان امام زمان خود، یکی از هزاران موردی است که در سیره

معصومین «علیهم‌السلام»

به منظور خدمت به دیگران، صورت گرفته است.

شیوه‌های تحقق خدمت‌رسانی در مساجد

انجام خدمت‌رسانی و تعاون اجتماعی از طریق مساجد، امری است

که از بدو

به وجود آمدن مساجد وجود داشته و با توجه به اسناد تاریخی آن، کسی را

پارای انکار

آن نیست و قطعاً هم اکنون نیز باید این مهم از کانال طبیعی خود یعنی مساجد

صورت

گیرد.

آن چه اهمیت زیادی دارد، توجه به شیوه‌ها و راهکردهایی است که در

این مسیر

اعمال می‌شود. باید دید چگونه می‌توان امر خدمت‌رسانی را با تمام ابعاد آن از

طریق

مساجد احیا کرد و شیوه‌های تحقق عملی آن چیست؟

۱. خدمت‌رسانی از طریق آموزه‌های دینی

تعلیم و تعلم در مساجد به شکل سنتی خود اعم از سخنرانی و کلاس و

نشست‌های

جمعی، امری متداول بوده است. مفاد و موادی که از طریق تبلیغات در مساجد

به صورت

يك فرايند پیام‌رسانی به مخاطبین القاء و عرضه می‌گردیده، معمولاً همراه با

نوعی

تکلیف و نگرش اخروی بوده است. این نگاه همواره انسان‌ها را مکلف و مسؤول

بار

آورده و آنان را در قبال پدیده‌های اجتماعی، مسؤول می‌دانسته است.

خدمت‌رسانی با پشتوانه فوق العاده دینی می‌تواند در منابع به عنوان

بهترین

و عالی‌ترین وسیله انتقال پیام‌های دینی، مورد تأکید قرار گیرد. این تأکید اگر به

جا،

مناسب و با هنرنمایی لازم صورت گیرد، خدمت‌رسانی و تعاون اجتماعی را به

يك

فریضه همگانی بدل خواهد ساخت.

۲. ترغیب ثروتمندان متدین به نهضت خدمت‌رسانی

مسجد مکانی است عمومی و همگانی؛ در این مکان مقدس، افراد
مختلف

با تفاوت‌های سنی، فکری، مالی و جسمی و اختلاف جنسیت حضور یافته و از برنامه‌های مذهبی بهره می‌برند.
قشری از نمازگزاران مساجد، افراد ثروتمندی هستند که با جذب و توضیح ثواب خدمت‌رسانی و اهمیت تعاون اجتماعی، می‌توان از آنان در راه ارایه خدمات بهینه به شهروندان استفاده کرد.
در این زمینه لازم است به نحو انسانی و معقول و اسلامی عمل شود.
اصرار برای کمک به فقرا به ثروتمندان متدین، همچون تواضع و ذلت در قبال آنان به خاطر دارایی آنها نامناسب است. لذا با يك برنامه توجیهی و اسلامی می‌توان، ثروتمندانی که در مسجد حضور می‌یابند را در ارایه خدمات به خلق خدا ترغیب نمود.

۳. صندوق‌های قرض‌الحسنه در مساجد

با توجه به ثوابی که در قرض‌الحسنه نهفته است، صندوقهای قرض‌الحسنه در هر جایی باشند، منشأ خیر و برکات هستند، ولی وجود چنین صندوقهایی در مساجد، از ضریب اطمینان بالاتری برخوردار است. علاوه بر آن که صندوق قرض‌الحسنه مساجد جنبه قدسی و دینی داشته و اذهان همگان را به يك تعاون اجتماعی اسلامی منصرف می‌سازد. با برنامه‌ریزی کلان در مورد این صندوق‌ها، می‌توان زمینه را به منظور خدمت‌رسانی و تبدیل آن به نهضت و نوعی تعاون اجتماعی فراگیر فراهم ساخت.

۴. سرمایه‌گذاری غیر مستقیم در مساجد

نهضت خدمت‌رسانی حداقل در بخشی از تحقق عملی خود، نیاز به ابزارها، امکانات و وسایل اقتصادی دارد. سازمان‌دهی اموالی که امکان هدایت شدن به مساجد را دارند، یکی از راه‌های اصولی در برنامه‌ریزی به منظور خدمت‌رسانی می‌باشد.
با هدایت بخشی به نذورات و این که در راه خیر رسانی به دیگران هم نذر امکان‌پذیر است و یا افرادی که موقوفاتی دارند و یا رساندن اطلاعات به افرادی که قصد وقف دارند و نیز تشویق به پرداخت زکات و توضیح این‌مطلب که ممکن است از

زکات در
راه خیر هم استفاده کرد، می توان مسیر را برای وصول به هدف تعاون اجتماعی
هموار کرد.
تبلیغ امور نذر، وقف، زکات و کاربری اجتماعی آن به سهولت از طریق
مساجد

و رسانه منبر و یا به وسیله نشر مقالات، مجلات و کتب از کانال مساجد، امکان‌پذیر و تأثیر گذار خواهد بود.

۵ . اهدای هدایا به ایتم، مستمندان و فقیران

بخشی از نهضت خدمت‌رسانی شامل اهدای هدایا به ایتم، مستمندان و فقیران می‌باشد. با تحقق اهدا در مقام عمل، می‌توان داعیه انجام خدمتی را داشت و آن را به عنوان عمل صالح نزد حضرت احدیت عرضه کرد. می‌توان اهمیت این هدایا و تناسب آن با کرامت انسانی ایتم و مستمندان را از طریق مسجد تبیین کرده، توضیح داد. از طرفی می‌توان در قالب یک گروه خوش‌ذوق و علاقمند از طرف مسجد به شناسایی این قشر محروم پرداخت و طرح مناسبی به منظور ارایه هدایا به آنان جستجو کرد. دعوت از این قشر در محافلی که از سوی مسجد برگزار می‌گردد و

حتی در مسابقات و برنامه‌های شاد و متنوع مسجد، گوشه‌ای از شیوه‌های تبلور عملی خدمت‌رسانی را به منصفه ظهور خواهد رساند.

۶ . اسکان در راه‌ماندگان

خدمت به در راه‌ماندگان که ممکن است انسانهای فقیر و یا متمدنی باشند، ولی در هر صورت در شهر غریبی با بن‌بست و مشکل مواجه شده و توانایی اقتصادی خود را به منظور ادامه مسیر از دست داده‌اند، از مصادیق نهضت خدمت‌رسانی و تعاون اجتماعی است. با در نظر گرفتن محل اسکان و مخارج راه از طریق مساجد و استفاده از کارشناس خیره جهت تمییز صحت قول مدعیان در راه‌ماندگی به راحتی می‌توان، مساجد را در مسیر سرویس‌دهی به آنان مجهز ساخت.

۷ . احسان به دوستان

چنان که در احادیث و روایات ما آمده است، احسان به دوستان، از جمله موارد خدمت‌رسانی تلقی می‌گردد؛ این عمل انسانی می‌تواند از طریق مساجد به بهترین وجه

و به صورت صحیح عملی شود زیرا در مساجد علاوه بر انجام امور عبادی،
مؤمنین
و اخیار با یکدیگر ملاقات می‌کنند آنان می‌توانند ضمن بیان مشکلات و درد دل
خود
یا شنیدن درد دل و مشکلات دیگران، با یکدیگر ابراز همدردی کرده و گاهی در
مقام

عمل جهت رفع مشکل و برآوردن حاجت برادر دینی خود اعلام آمادگی نموده، وارد عمل شوند. در این رابطه مسجد محل آموزش ارتباطات صحیح انسانی و تبادل عواطف و احساسات به حساب می‌آید. این گونه خدمت‌رسانی در نوع خود بی‌نظیر بوده و در هیچ مکانی همچون مسجد عملی نخواهد گردید.

۸ . یاری مظلوم از طریق افشاگری و اقدام جمعی
گاهی فردی از ناحیه ظالمی، تحت ستم قرار گرفته است. افشاگری در

صفوف نماز جماعت، حرکت دسته جمعی به منظور حمایت از مظلوم از سوی نمازگزاران، اقدام امام جماعت در راه ارشاد و نصیح و خیرخواهی ظالم و روشهای مشابه درصدد احقاق حق مظلوم، از جمله مصادیق خدمت‌رسانی و تقویت این نهضت است که خود به خود فرهنگ‌سازی کرده و نوعی تعاون اجتماعی را موجب خواهد گردید.

۹ . بازدید و عیادت از بیماران و گرفتاران
روش بیشتر نمازگزاران مساجد این است که در مواقع لزوم از جمله مریضی و یا تصادف و حوادثی از این قبیل که برای افراد نمازگزار یا همسایه مساجد پیش می‌آید با تهیه هدیه‌ای مشترک به منزل او رفته و از او عیادت می‌کنند. بدون شك این‌گونه عیادتها در شادابی، شادکامی و حتی رفع مشکلات مادی و اقتصادی آنان مؤثر است. از طرفی این کار را می‌توان یکی از مصادیق بسیار مناسب نهضت خدمت‌رسانی و یکی از طرح های تکمیلی تعاون اجتماعی به حساب آورد.

۱۰ . خوش رفتاری و گشاده‌رویی به عنوان خدمت
خدمت‌رسانی به دیگران، گاه مادی و گاه معنوی است. خدمت‌رسانی معنوی از نوع غیر ملموس و در عین حال بسیار تأثیر گذار است. خوش رفتاری با دیگران، در واقع، محیط را برای آنان شاد و روحیه آنان را تقویت می‌کند. استرسها و فشارهای زیادی با همین گشاده‌رویی از بین می‌رود؛ به همین جهت خدمت به دیگران تلقی می‌گردد و شاید این نوع خدمت در نوع خود بی‌نظیر باشد.

اهالی مسجد و متدینین، معمولاً از این شادی و سرور که ریشه در

اعتقادات قلبی
و خرمی آنان به ذکر یار دارد، برخوردارند. آنان این شادی را در مسجد، محیط
خانواده
و خارج از خود بروز داده و عالی‌ترین شکل خدمت‌رسانی را انجام می‌دهند.

۱۱ . شنیدن درد دل دیگران

توجه و گوش دادن به درد دل و شکواییه دیگران، يك عمل انسانی به حساب آمده، از مصادیق بارز خدمت‌رسانی به دیگران است و در تقویت تعاون اجتماعی مؤثر است. این عمل انسانی و موقر، از نظر روان‌شناسی به نحو فوق‌العاده‌ای در تسکین آلام مؤثر است. گاه با استماع درد دل يك فرد او آن قدر سبك می‌شود که گویا آن غصه در دل او نبوده است. اگر بتوانیم پس از گوش دادن به شکواییه دیگران، از جملات امیدوارکننده‌ای همچون: غصه نخور! درست می‌شود! کار دنیا همین است! این مسئله آن قدرها مهم نیست که تو بدان فکر می‌کنی و... استفاده کنیم، کمک بیشتری به او کرده‌ایم. در واقع و به طور عملی، این کار در مساجد بهتر از جای دیگر انجام می‌گیرد زیرا در مساجد، به هنگام اجتماع مؤمنین به صورت گروه‌های دو یا چند نفره، می‌توان به نحو احسن، شنیدن درد دل دیگران را به صورت يك خدمت از طریق مساجد، تقویت و ارایه نمود، بلکه آن را به يك فرهنگ دینی و ملی مبدل ساخت.

۱۲ . برپایی کلاس و انفاق علمی در مساجد

مساجد می‌توانند با برپایی کلاس تقویتی برای دانش‌آموزان مستمندی که يك یا چند درس عقب‌افتاده دارند، ولی توانایی پرداخت هزینه درس و استاد خصوصی را ندارند، این معضل را به نحو احسن حل نموده، از این طریق، یکی از مصادیق خدمت‌رسانی را محقق سازند و به نهضت آن استعانت و یاری رسانند. آری مساجد می‌توانند با کمک دبیران متعهد و متدین، کلاسهای مختلف و از جمله دروس جبرانی، برپا نموده، به یاری قشر آسیب‌پذیر بپردازند. شاید کسی تصور کند که این مسئله يك طرح ذهنی و عمل نشدنی است ولی هم اینک موارد زیادی از آن در مساجد اجرا شده، ثمرات جالب آن مشهود است.

۱۳ . تکریم نو مسجدیان به عنوان خدمت‌رسانی

احترام به انسان‌ها که احترام به جوهره و فطرت و ذات انسانی آنهاست
 علاوه
 بر اهمیت ذاتی، نوعی خدمت به پرورش و تقویت شخصیت انسانی و تقویت
 اعتماد
 به نفس دیگران به حساب می‌آید.
 اگر کسانی که تازه وارد محفل اهل دین می‌شوند، در مساجد مورد
 توجه قرار
 گیرند، ماندگار خواهند شد. آن گاه این عمل نوعی خدمت به آنان و جزء موارد
 خدمت‌رسانی به حساب خواهد آمد.
۱۴ . إدخال سرور از طریق اهل مسجد
 مسجدی‌ها می‌توانند در تحقق شادی در يك كوچه، محله، گذر و خیابان
 مؤثر
 باشند. آنان با برپایی مراسم شاد، کمک به دیگران، حتی حرکت گروهی در
 مرمت
 و ساخت و تعمیر بیوت و امور عمومی که به رفاه مردم کمک می‌رساند،
 چراغانی کردن
 محل، پخش شیرینی، اجرای نمایشنامه‌های شاد و... بیشترین تأثیر را در ادخال
 سرور
 خواهند داشت. این حرکت زیبا در طول تاریخ مساجد عمل گردیده و خاطره‌های
 شیرینی از آن در اذهان به جا مانده است.
 بدیهی است این عمل انسانی که انجام آن از طریق مساجد یکی از
 امور متداول
 بوده است، از جمله عملکردهای حیاتی در تحقق نهضت خدمت‌رسانی
 می‌باشد.

۱۵ . بر آوردن حاجات انسان‌ها در مساجد
 انسان‌ها و از جمله قشر خاص متدینین و مومنین به دلیل شرائط
 انسانی خود
 مشکلاتی دارند که حل و انجام آن بهترین خدمت به آنان می‌باشد. این
 حاجت‌ها در
 قالب انجام خدمت‌رسانی در مساجد بهتر از هر جای دیگری انجام می‌گیرد.
 ممکن است اظهار مشکل از طرف آدمیان با کرامت نفس آنان منافات
 داشته
 باشد، ولی اظهار آن در مساجد با مشکلات کمتری روبروست زیرا درد دل و بیان
 مصائب در نزد اهل مسجد با حرمت و احترام خاصی صورت می‌گیرد و احتمال
 پاسخ‌گویی مثبت از سوی اهل مسجد به مراتب بیشتر از جاهای دیگر است.

۱۶ . اطعام در مساجد
 اطعام در مساجد، از سویی در رفع مشکل تغذیه برخی از مستمندان و
 لو در حد
 جزئی اثرگذار خواهد بود و از سوی دیگر، باعث نوعی گردهمایی و ایجاد محیط

صمیمی و جایگاه تبادل افکار خواهد شد. در بعضی از مناطق کشور اسلامی ایران، رسم اطعام از سوی مساجد به ویژه در ایام محرم و رمضان می‌تواند، منشأ تأثیرات مثبت فراوانی شده، افراد را با محیط مسجد صمیمی‌تر سازد. بدیهی است که اطعام هم از جنبه مادی و اقتصادی و هم از ناحیه ایجاد محیط صمیمی، خدمت‌رسانی و نوعی تعاون اجتماعی محسوب می‌شود.

۱۷ . اصلاح ذات‌البین در مساجد

شکی نیست که میانجی‌گری و اصلاح بین دو طرف که به دلایلی قهر هستند و یا مسئله‌ای آنها را به منازعه و درگیری کشانده، می‌تواند به معضل خاتمه داده، بین دو فرد یا فامیل آشتی برقرار سازد. این اصلاح که به استناد آیات و روایات، از ثواب عظیمی برخوردار است، می‌تواند از طریق امام جماعت و اهل مسجد یا جمع متدین و مسجدی به نحو احسن و اکمل صورت پذیرد. ممکن است محل رفع مناقشه و نزاع نیز در مسجد باشد و حتی اتاقی در مسجد به این امر اختصاص داده شود و یا می‌توان بین اهل مسجد و کسانی که منازعه دارند، نوعی ارتباط برقرار کرد و از این طریق معضلات اجتماعی را برطرف ساخته و محیط شاد و صلح‌آمیز و دوست‌داشتنی را به عنوان یک خدمت انسانی فراهم ساخت.

۱۸ . ستاد مشورت در مساجد

از آنجا که افرادی که نیاز به مشورت دارند، به دنبال یک محیط علمی، تخصصی و قابل اطمینان به منظور مشاوره می‌باشند، شاید مکانی مناسب‌تر از مساجد در این زمینه وجود نداشته باشد؛ بر این اساس ارایه مشاوره به ارباب رجوع، باید در مساجد با تشکیل ستاد مشورت احیا شود. سرویس دهی مشاوره به دانش‌آموزان و بررسی علل افت تحصیلی آنها جزئی از سیستم مشاوره است که می‌تواند توسط ستاد مدیران مساجد و یا هر نهادی که اداره مساجد را متولی است به اجرا در آید.

۱۹ . ستاد پرداخت بدهی بدهکاران

وگرمك
اگر در مساجد با ارشادهای امام جماعت و همکاری و هماهنگی متولیان
مؤمنین ثروتمند، ستاد فوق تشکیل شود و بدهکاری افرادی که واقعا در انجام
بدهی
خود ناتوان هستند و این ناتوانی از روی تقصیر و عمدا نبوده است، تأمین شود،
می توان مدعی شد که نوعی خدمت رسانی به خلق خدا صورت پذیرفته است و
به عبارتی
تعاون و همیاری اجتماعی در شکل عالی و خدایسندۀ خود صورت پذیرفته
است.

۲۰ . پناه دادن و راهنمایی گمشدگان

هدایت و راهنمایی دیگران به سمت خیر و کمال و خداجویی از جمله
امور
پر ثواب به حساب آمده در حدی که از عظمت بودن خورشید در دست راست و
ماه در
دست چپ بالاتر و مهمتر است.
هدایت گاه برای گمشدهای است که خود را گم کرده است؛ انسان
گمراهی که از
حقیقت و خداجویی و عدالت به دور افتاده است و اینک به دنبال وصل به اصل
خویشتن
است، او را به طریقی باید به مسجد و از طریق مساجد هدایت کرد تا با
آموختن مفاهیم
اعتقادی و ارزشی دین، خودش را بیابد.
هدایت گاهی نیز در قالب ظاهری خود انجام می گیرد؛ یعنی اگر فردی،
کودکی،
مبتلای به اختلال حواس، و... گم شدف از طریق مساجد، پناه داده، راهنمایی
شود.
انجام این مهم بر مبنای خدمت رسانی و تقویت نهضت آن بوده و به مرور
به نوعی تعاون اجتماعی بدل خواهد شد.

۲۱ . حفظ امانات از طریق مساجد

بعضی از افراد اموال، اشیاء و اماناتی دارند که به دلایلی مایل نیستند آن
را
به دیگران و یا حتی مؤسسات معتبر دولتی بسپارند. شاید انگیزه آنان یافتن
جایی است که
به سهولت و راحتی اشیاء و اموال خود را داده و پس بگیرند و از قید و بند
قرطاس مداری
و کاغذبازی اداری راحت شوند و در ساعات غیر اداری نیز امکان مراجعه و
دریافت
امانات خود را داشته باشند و یا بخواهند که از وسایل آنان به نحو مشروط،
نمازگزاران

و اهل مسجد استفاده نمایند.
در تمام این صور، حفظ امانات از طریق مساجد می‌تواند، یکی از راه‌های
احیای
نهضت خدمت‌رسانی به حساب آید! بدیهی است انجام این امور که از مصادیق
خدمت‌رسانی است، با يك برنامه‌ریزی صحیح از سوی متولیان مسجد
امکان‌پذیر است.

۲۲ . ایجاد امنیت از طریق مساجد

وجود پایگاه‌های مقاومت بسیج در مساجد، گویای این مطلب است که باید ایجاد امنیت از مساجد الهام بگیرد. مساجد می‌توانند با هماهنگی واحدهای بسیج در تحقق و توسعه امنیت در سطح جامعه دست به اقدامات گسترده بزنند. وقتی توده مردم نظاره‌گر ایجاد امنیت با ضریب بالا از طریق مساجد و از جانب نمازگزاران مسجدها باشند، قطعاً اطمینان خاطر بیشتری پیدا خواهند کرد. با تضاعف این اطمینان‌خاطر و میزان آن، از يك سو خدمت‌رسانی درستی انجام گرفته و تعاون اجتماعی در سطح متناسب و مقبول اجتماعی، جامه عمل به خود پوشیده است و از سوی دیگر جاذبه مسجد افزایش یافته است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

مساجد به عنوان يك مکان مقدس، کانون مناسب و محل تجمع انسان‌هایی است که دیگران به چشم افراد متدین و قابل اعتماد به آنان می‌نگرند. در طول تاریخ مساجد، در ابعاد مختلفی از این مکان‌های مقدس، خدمات شایانی بروز کرده است و در واقع این جایگاه مقدس پاسخ مثبتی به نیازها با رویکردهای مذهبی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و... بوده است. در مقاله جهت تقویت و تکمیل ابعاد خدمت‌رسانی، پیشنهاداتی همچون تشکیل صندوق‌های قرض‌الحسنه، سرمایه‌گذاری‌های غیرمستقیم، توجه به ایتم، مساکین، فقراء، درماندگان و یتیمان و... از طریق مساجد ارایه شده است که با عنایت به آنها می‌توان خدمت‌رسانی در مساجد به‌عنوان يك نضت تقویت کرده و مساجد را در تعاون اجتماعی به طور فعال سهیم ساخت. امید است شاهد تعاون اجتماعی در سطح کلان باشیم.